

Charakterystyka koni w typie Przedświt-Furioso w województwie małopolskim

Magdalena Pieszka¹, Sylwia Skrzypiec¹, Jarosław Łuszczynski¹,
Monika Zamachowska-Nowakowska²

¹Uniwersytet Rolniczy w Krakowie, Zakład Hodowli Koni, al. Mickiewicza 24/28, 30-059 Kraków

²Uniwersytet Jagielloński, Collegium Medicum, Katedra Historii Medycyny,
ul. Kopernika 7, 31-034 Kraków

Konie małopolskie, najpiękniejsze z pięknych, najwszechstronniejsze z wszechstronnych” – tak konie małopolskie opisują Budzyński i Rudziński (1998), podkreślając równocześnie, że jest to jedyna w Polsce rodzima rasa koni szlacheckich, a jej historia jest ściśle związana z historią Polski.

Początki powstania rasy małopolskiej sięgają XVIII wieku. Kojarzenie rodzimych klaczy w typie konika polskiego z ogierami orientalnymi, takimi jak konie arabskie, tureckie, perskie czy turkmeńskie, doprowadziło do powstania miejscowego konia małopolskiego. W wieku XIX i do lat sześćdziesiątych XX do doskonalenia używano reproduktorów ras czystych: koni pełnej krwi angielskiej, czystej krwi arabskiej i czystej krwi angloarabskiej, a także koni półkrwi arabskiej (szczerpów: Schagya, Dahoman, Amurath, Gazlan), półkrwi angloarabskiej (szczerp: Gidran), półkrwi angielskiej (szczerpy: Nonius, Furioso, Przedświt) (Budzyński, 1985; Sasimowski, 1980; Jackowski i Deszczyńska, 2003). Mimo tych licznych zabiegów hodowlanych, koń małopolski w porównaniu do innych polskich koni gorącokrwistych najmniej uległ wpływowi krzyżowań, zmieniających jego typ, określony w latach 60. ubiegłego wieku (Brzeski i Jackowski, 1979; Pruski, 1953).

W populacji koni małopolskich wyróżniano cztery odmiany regionalne: **sądecką** – z krwią szczerpów Przedświt i Furioso, **dąbrowsko-tarnowską** – z krwią szczerpu Gidran, **lubelską** – z krwią koni wielkopolskich i szczerpu Schagya oraz **kielecką** – z krwią szczerpu Scha-

gya (Budzyński, 1985). Największe znaczenie w południowych regionach kraju miały konie małopolskie w typie sądeckim (lub nowosądeckim, aktualnie nazywane końmi w typie Przedświt-Furioso), wywodzące się ze starych rodów austro-węgierskich: Przedświt oraz Furioso. Typ ten powstał w dawnych powiatach nowosądeckim i limanowskim na terenie byłego województwa krakowskiego i reprezentował konia szlacheckiego, wszechstronnie użytkowego, długowiecznego, wytrzymałego, o zrównoważonym, łagodnym charakterze, przydatnego zarówno pod wierzch, jak i do zaprzęgu (Szadyn, 2006). Najczęściej u koni w typie Przedświt-Furioso występowała maść gniada, skarogniada i kara, mniej było koni kasztanowatych oraz siwych. Według Brzeskiego i Jackowskiego (1979) oraz Budzyńskiego (1985), u koni szczerpu Furioso maść gniada występowała w 81% populacji, natomiast u koni szczerpu Przedświt w 70%.

Na podstawie przyjętego w 1960 r. wzorca biometrycznego klaczy sądeckich określono ich wysokość w kłębie w przedziale 150–155 cm, obwód klatki piersiowej – 180–185 cm, obwód nadpęcia przedniego – 19–22 cm, a masę ciała na około 450 kg (Budzyński, 1985). Mimo intensywnie rozwijającej się w latach powojennych hodowli koni sądeckich, na skutek zaniechania rejonizacji hodowli koni, od 1983 r. w dawnym województwa nowosądeckim konie tej odmiany były wypierane przez rozwijającą się hodowlę koni zimnokrwistych (Budzyński, 1985; Chachuła i Bucholc-Ferenstein, 1981).

Obecnie hodowla koni w typie Przedświt-Furioso ulega ciągłej degradacji. Jedyne jej ośrodki to SK Kalników na Podkarpaciu, własności państwa Pekaniec oraz prywatne hodowle terenowe. W Małopolsce konie te hodują między innymi: Andrzej Woda, Jan Górski, Stanisław Chomiczewski i Technikum Rolnicze w Nawojowej (Jończyk, 2004). Największy udział w rozwoju hodowli koni w typie Przedświt-Furioso miała jednak SK Kalników, w której – założone w latach osiemdziesiątych XX wieku – stado zostało zbudowane na bazie wykorzystywanych w powojennej hodowli ogierów: Batory po Furioso VII-6; Furioso XV-8 Bar po Furioso XV; Furioso XV-53 Double po Furioso XV; Feddan po Furioso XV-8 Bar oraz synowie ogiera Feddan: Druzus i Okół, a także synowie ogiera Przedświt VIII: Przedświt VIII Sim, Przedświt VIII-21 Tłumaczowski i syn Przedświta II – Przedświt II Wranik (www.sk-kalnikow.pl).

Celem niniejszej pracy była charakterystyka koni w typie Przedświt-Furioso, utrzymywanych na terenie województwa małopolskiego.

Materiał i metody

Przedmiotem badań było 147 koni, które podzielono na dwie grupy: konie hodowlane – ogiery i klacze wpisane do Księgi Głównej lub Wstępnej oraz konie użytkowe, nie wpisane do Ksiąg – wałachy i klacze.

W pracy określono:

- aktualny stan liczbowy koni w badanym typie na terenie województwa małopolskiego,
- częstotliwość występowania w rodowodach koni w typie Przedświt-Furioso najbardziej zasłużonych ogierów,
- średnie wymiary koni w typie Przedświt-Furioso,
- częstotliwość występowania różnych maści koni,
- sposób użytkowania koni,
- zdrowotność koni,
- perspektywy hodowli koni w typie Przedświt-Furioso.

Dane, dotyczące aktualnego stanu hodowli koni w typie Przedświt-Furioso zaczerpnięto z dokumentacji hodowlanej Małopolskiego Związku Hodowców Koni w Krakowie oraz

z ankiet, przeprowadzonych wśród hodowców i właścicieli z terenu województwa małopolskiego. Średnie wymiary koni wyliczono na podstawie danych, zawartych w kartach hodowlanych klaczy i ogierów wpisanych do Ksiąg oraz 6 wałachów, których wymiary zostały udostępnione przez właścicieli. Średnie te porównano następnie ze średnimi wymiarami biometrycznymi całej populacji koni małopolskich, przedstawionymi przez Kubackiego i Drewkę (2010).

Wyniki i ich omówienie

Na podstawie przeprowadzonych badań zewidencjonowano 147 koni w typie Przedświt-Furioso, czynnych w hodowli lub użytkowanych na terenie województwa małopolskiego. W tej grupie wyodrębniono 98 koni hodowlanych, w tym 92 klacze i 6 ogierów oraz 49 koni nie posiadających wpisu do ksiąg stadnych, w tym 38 klaczy i 11 wałachów. Wśród klaczy hodowlanych zdecydowana większość była wpisana do Księgi Głównej Koni Rasy Małopolskiej (91,9%), a tylko 8,1% było zarejestrowanych w Księdze Wstępnej Rasy Małopolskiej, natomiast wszystkie badane ogiery, zgodnie z zaleceniami Programu Hodowli Koni Rasy Małopolskiej (2005), były zapisane do Księgi Głównej.

Na podstawie przeprowadzonych badań stwierdzono, że najczęściej w czteropokoleniowych rodowodach analizowanych koni w typie Przedświt-Furioso w województwie małopolskim występowały następujące ogiery: **Przedświt XIII-4**, ur. 1978, gn. (Przedświt XIII – 686 Furioso XXV-139), hod. SK Motesice – jako ojciec w rodowodach 3 koni, jako dziadek w rodowodach 45 koni, a jako pradziadek w rodowodach 22 koni; **Jam**, ur. 1972, gn. (Amban – Jamielina po Przedświt VIII-21 Tłumaczowski), hod. SK Stubno – jako ojciec w rodowodzie 1 konia, jako dziadek w rodowodach 39 koni, a jako pradziadek w rodowodach 17 koni; **Furioso XXXIX-16**, ur. 1968, gn. (Furioso XXXIX – 839 Nonius XXXIX po Nonius XXXIX), hod. SK Kladruby – jako ojciec w rodowodzie 1 konia, jako dziadek w rodowodach 16 koni, a jako pradziadek w rodowodach 3 koni; **Dresk**, ur. 1989, sk. gn. (Przedświt XIII-4 – Drina I po Arman), hod. SK Kalników – jako ojciec w rodowodach 9 koni i jako dziadek w rodowodach 11 koni.

Wśród ojców koni w typie Przedświt-Furioso dominowały ogiery: Dresk, Judym, ur. 1990, c. gn. (Przedświt XIII-4 – Juta po Jam), hod. SK Kalników oraz Cytrus, ur. 1999, sk. gn. (Estados – Cytryna po Czambuł), hod. Jacek Wójcik. Ojcami analizowanych koni były również ogiery małopolskie innych typów, m.in.: **Damon**, ur. 1985, c. gn. (Darg – Fikcja po Fotel), **Axel**, ur. 1993, karo-srok., (Aromat – Dora po Darg), **Arlekin**, ur. 1989, gn. (Kwartet – Arseno po Dahoman IX o), **Campetot**, ur. 1981, c. gn. (Cafettot – Campanule po Garde Coeur xx), **Dansing**, ur. 1986, kaszt. (Rahman – Damietta/Bawar). Jako dziadkowie w rodowodach najczęściej pojawiały się ogiery Przedświt XIII-4, Jam, Furioso XXXIX-16 oraz Ekspert, a jako pradziadkowie, zarówno ze strony matki, jak i ojca, wyróżniły się szczególnie ogiery Przedświt XIII-4, Jam oraz Edredon, ur. 1975, gn. (Sotis – Egonda po Batory), hod. SK Stubno.

Z przeprowadzonych w niniejszej pracy analiz wynika, że średnia wysokość w kłębie klaczy małopolskich w typie Przedświt-Furioso wynosiła 160,6 cm (tab. 1). Kubacki i Drewka (2010) odnotowali, że klacze małopolskie, wpisane do VI tomu Księgi Stadnej Koni Małopolskich, cechowały się niemal takim samym wzrostem, średnio 160,64 cm.

Podobną tendencję zaobserwowano w stosunku do średniego obwodu klatki piersiowej, który zarówno u klaczy w badanym typie, jak i u opisywanych przez wspomnianych wcześniej autorów, przyjmował podobne wartości. Znaczną różnicę zauważono w średnim obwodzie nadpęcia przedniego: u klaczy w typie Przedświt-Furioso wynosił on 22 cm (tab. 1) i był o 1,66 cm większy od obwodu całej populacji klaczy małopolskich – 20,34 cm.

U ogierów małopolskich, uwzględnionych przez Kubackiego i Drewkę (2010), średnia wysokość w kłębie wynosiła 163,66 cm, podczas gdy wzrost ogierów w typie Przedświt-Furioso w niniejszej pracy był o 3,54 cm większy i wynosił 167,2 cm (tab. 1).

Należy jednak podkreślić, że zarówno średnie wymiary obwodu klatki piersiowej (193 cm), jak i nadpęcia u ogierów małopolskich (21 cm) w analizowanym typie były mniejsze w stosunku do wymiarów przedstawionych przez Kubackiego i Drewkę (2010), które wynosiły odpowiednio: 194,6 cm i 21,3 cm. Wymiary biometryczne wałachów w typie Przedświt-Furioso były zbliżone do wymiarów ogierów małopolskich, z tą różnicą, że obwód klatki piersiowej i nadpęcia był mniejszy od wymiarów podawanych przez wyżej wymienionych autorów.

Tabela 1. Średnie wymiary koni w typie Przedświt-Furioso
Table 1. Mean measurements of horses of the Przedświt-Furioso type

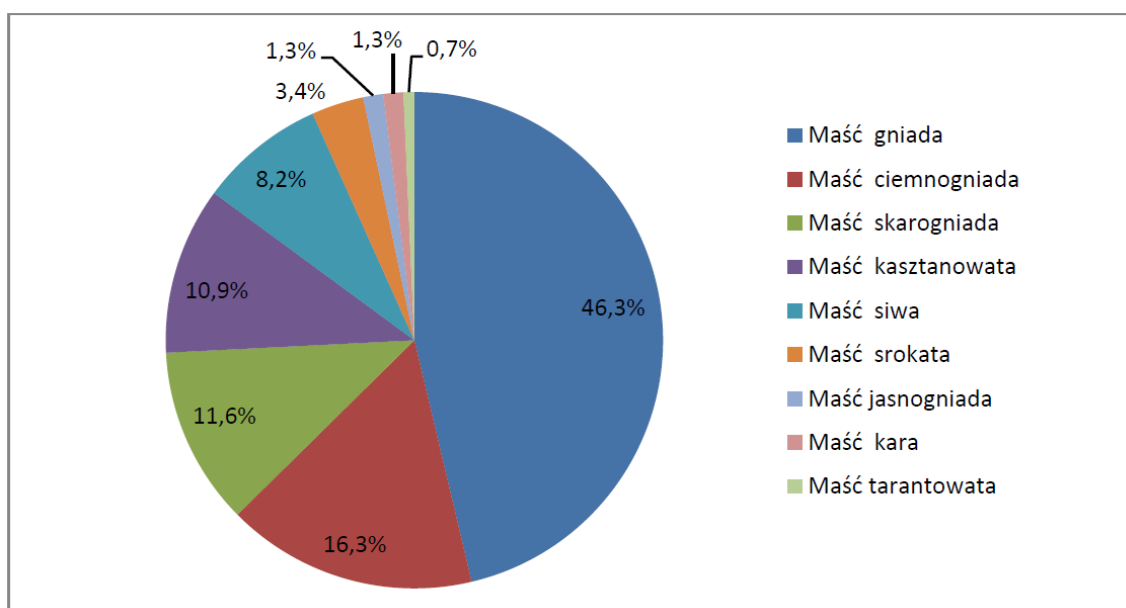
Płeć Sex	Wysokość w kłębie Height at withers (cm)	Obwód klatki piersiowej Chest circumference (cm)	Obwód nadpęcia przedniego Fore cannon circumference (cm)
Ogiery – Stallions	167,2	193	21
Klaczki – Mares	160,6	193,3	22
Wałachy – Geldings	163,7	191	21
Średnia dla całej populacji Mean for the entire population	161,08	192,4	21,3

Przedstawione porównanie wskazuje, że ogiery małopolskie w typie Przedświt-Furioso charakteryzują się większą wysokością w kłębie, natomiast mniejszym obwodem klatki piersiowej i nadpęcia przedniego, a klacze w badanym typie większym obwodem nadpęcia, natomiast pozostałe parametry okazały się podobne do wymiarów biometrycznych ogierów i klaczy małopolskich, wpisanych do VI tomu Księgi Stadnej (Kubacki i Drewka, 2010).

W niniejszej pracy zaobserwowano, że maść gniada występowała u 46,3% badanych koni, ciemngniada u 16,3%, natomiast skarogniada u 11,6% koni (razem – 74,2%) (wykr. 1). Występowanie w tak wysokim procencie w badanej populacji maści gniadej oraz jej odmian – ciemngniadej i skarogniadej może wynikać z dużego udziału gniadych protoplastów w tworzeniu tego typu koni. Teorię tę można poprzeć danymi, pochodzącymi z pracy Brzeskiego

i Jackowskiego (1979), którzy udowodnili, że częstotliwość występowania maści u dawnych koni szczepu Furioso i Przedświt wynosiła odpowiednio 81 i 70%. Maść kasztanowata występowała u 10,9% koni, co może wynikać z faktu użycia w hodowli tych koni szczepu Gidran, którego cechą charakterystyczną była bardzo często występująca maść kasztanowata (Sasimowski, 1980). Wśród koni w typie Przedświt-Furioso 8,2% było maści siwej, co może wiązać się z udziałem koni czystej krwi arabskiej w ho-

dowli konia małopolskiego (Brzeski i Jackowski, 1979). Maść srokata zaobserwowano u 3,4% koni, w tym: 60% gniado-srokatej, 20% karo-srokatej i 20% ciemngniado-srokatej, przy czym w rodowodach koni srokatej w pierwszym lub w drugim pokoleniu zawsze występował srokaty ogier lub srokata klacz, które nie wywodziły się ze szczepu Przedświt-Furioso. Maść tarantowata występowała rzadko u koni małopolskich w typie Przedświt-Furioso – stwierdzono ją tylko u 1 konia (wykr. 1).

Wykres 1. Procentowy udział maści u koni w typie Przedświt-Furioso, utrzymywanych na terenie województwa małopolskiego

Figure 1. Percentage of coat colours in horses of the Przedświt-Furioso type, maintained in the Małopolskie province

Maść gniada – bay; maść ciemngniada – dark bay; maść skarogniada – black bay; maść kasztanowata – chestnut; maść siwa – gray; maść srokata – piebald; maść jasnogniada – light bay; maść kara – black; maść tarantowata – dappled.

Opinia hodowców dotyczyła również przydatności koni do wybranego użytkowania. Stwierdzono, że spośród 49 koni nie posiadających wpisu do ksiąg, dla których uzyskano informacje ankietowe, prawie 84% pracowało stale (41 sztuk); przy czym tylko pod siodłem pracowały 32 konie, pod siodłem i w zaprzęgu 8 koni, a 1 pracował tylko w zaprzęgu; pozostałe 88 sztuk to konie użytkowe, ale nie pracujące. Na podstawie przeprowadzonych analiz stwierdzono, że największy procent wszystkich pracujących koni stanowiły klacze i wałachy użytkow-

wane tylko pod siodłem. Wśród koni pracujących dwukierunkowo, tj. zarówno pod siodłem, jak i w zaprzęgu, największy odsetek stanowiły klacze. Ankietowani hodowcy wyrazili opinię, że większość pracujących koni w typie Przedświt-Furioso nadawała się do wykonywanej przez nie pracy.

U badanych koni w typie Przedświt-Furioso zachorowalność oraz podatność na wszelkiego rodzaju urazy okazała się bardzo niska. Spośród ankietowanych koni 84% nie miało w ogóle tego rodzaju problemów, a 95% koni

Fot. 1. Przedstawicielka koni w typie Przedświt-Furioso – klacz Jasna, ur. 1995, c. gn. (Dresk x Jaskinia),
hod. SK Kalników

*Fig. 1. Representative of Przedświt-Furioso horses – mare Jasna, b. 1995, dark bay (Dresk x Jaskinia),
Stud Farm Kalników (fot. S. Skrzypiec)*

Fot. 2. Ogier Przedświt XIII-4 x, ur. 1978, gn. (Przedświt XIII-686 – Furioso XXV-139),
hod. SK Motesice

*Fig. 2. Stallion Przedświt XIII-4 x, b. 1978, bay (Przedświt XIII-686 – Furioso XXV-139),
Stud Farm Motesice (fot. A. Białas)*

hodowlanych i 79% nie wpisanych do ksiąg nie wykazywało podatności na urazy, przy czym wśród koni hodowlanych 100% ogierów i 94% klaczy było zdrowych (u 6% klaczy wystąpiła kulawizna). U koni użytkowych objawów chorobowych nie wykazywało natomiast 83% wałachów i 75% klaczy; u pozostałych pojawiały się nakostniaki, problemy ze słabymi i pękającymi kopytami oraz nawracająca grzybica kopyt. Można stwierdzić zgodność powyższych wyników z rezultatami badań Budzyńskiego i Rudzińskiego (1998), którzy stwierdzili, że konie w typie Przedświt-Furioso to osobniki zdrowe, które prawie nigdy nie chorują i są odporne na złe warunki atmosferyczne.

Większość hodowców twierdziła, że perspektywy hodowli koni w typie Przedświt-Furioso są bardzo złe, a zainteresowanie końmi w tym typie jest niestety niewielkie; jedynie jeden hodowca uważał, że perspektywy są dobre i zainteresowanie tymi końmi wzrasta. Na podstawie opinii właścicieli i hodowców można także wysnuć wniosek, że hodowla koni w typie Przedświt-Furioso ulega powolnemu zanikowi. Argumentem przemawiającym za utrzymaniem w przyszłości hodowli koni w tym typie i niedopuszczeniu do ich całkowitego wyginięcia są dobre wyniki z zakładów treningowych, czempionatów czy MPMK w ostatnich latach, w których konie omawianego typu plasowały się na wysokich miejscach rankingowych (www.pzhkm.pl). Niestety, obecnie konie Przedświt-Furioso są bardzo rzadko hodowane w czystości typu, a klacze pochodzące ze szczepów Furioso i Przedświt kryje się ogierami małopolskimi innych typów, które odnoszą sukcesy sportowe. Aby temu zapobiec, konie w typie Przedświt-Furioso, jako konie lokalne, powinny być objęte programem ochrony zasobów genetycznych, z czym zgadzają się

wszyscy ankietowani hodowcy i właściciele takich koni.

Podsumowanie

Na podstawie przeprowadzonych analiz stwierdzono, że na terenie województwa małopolskiego przebywało 147 koni małopolskich w typie Przedświt-Furioso, z czego prawie 67% to konie hodowlane. Zauważono też, że ogiery Przedświt XIII-4, Jam, Furioso XXXIX-16 i Dresk miały największy udział w rodowodach tych koni.

Porównanie wymiarów koni w typie Przedświt-Furioso z wymiarami całej populacji koni małopolskich wykazało, że ogiery w badanym typie charakteryzowały się większym wzrostem, natomiast mniejszym obwodem klatki piersiowej i nadpęcia przedniego. Zauważono również, że maść gniada i jej odmiany zdecydowanie przeważały u analizowanych koni w porównaniu z innymi umaszczeniami. Największy odsetek badanych koni stanowiły osobniki pracujące pod siodłem, dobrze nadające się do tego typu użytkowania. Analiza zdrowotności wykazała, że 95% koni hodowlanych w badanym typie nie była podatna na różnego rodzaju schorzenia. U koni pracujących zaobserwowano natomiast większą podatność na urazy, co niewątpliwie było związane z ich intensywnym użytkowaniem. Większość hodowców nie była pewna kontynuacji swojej hodowli w związku z brakiem zbytu na ten typ koni, jednak jednogłośnie uważali, że konie w typie Przedświt-Furioso powinny być objęte programem ochrony zasobów genetycznych, jako konie lokalne. Perspektywy rozwoju hodowli tych koni, zdaniem hodowców, są obecnie bardzo złe.

Literatura

Brzeski E., Jackowski M. (1979). Konie zarodowe w województwie m. krakowskim. Krakowski Związek Kółek Rolniczych, Kraków.

Budzyński M. (1985). Projekt programu ochrony hodowli koni małopolskich (maszynopis). Zakład Hodowli Koni AR w Lublinie, Lublin.

Budzyński M., Rudziński K. (1998). Tu są konie tam-

tych lat. *Koń Polski*, 3: 36–37.

Budzyński M., Rudziński K. (2002). Cudze chwalice. *Koń Polski*, 5: 48–49.

Chachuła J., Bucholc-Ferenstein W. (1981). Polskie konie wierzchowe. PWRiL, Warszawa.

Chachuła J., Rudowski M. (1983). Rejestr polskich

- koni sportowych 1953–1980. PWRiL, Warszawa.
- Jackowski M., Deszczyńska A. (2003). Cesarski kombinat. *Koń Polski*, 6: 63–64.
- Jończyk A. (2004). Furioso Przedświty. *Hodowca i Jeździec*, 2: 24–25.
- Karty hodowlane Okręgowego Związku Hodowców Koni w Krakowie.
- Księgi Stadne Koni Rasy Małopolskiej, PZHK, Warszawa.
- Kubacki S., Drewka M. (2010). Zaobserwowane zmiany w podstawowych wymiarach biometrycznych koni małopolskich w latach 1975–1996. *Prz. Hod.*, 4: 17–19.
- Paulukiewicz T. (1998). Wygrały Przedświty. *Konie i Rumaki*, 19: 24.
- Prawocheński R. (1948). *Hodowla Koni. T. II. Rasy koni*. Państwowy Instytut Wydawnictw Rolniczych, Warszawa.
- Program Hodowli Koni Rasy Małopolskiej (2005). *Polski Związek Hodowców Koni*, Warszawa.
- Pruski W. (1953). Ważniejsze prądy krwi w polskiej hodowli koni. *Rocz. Nauk Rol.*, 68, Seria D, Monografie, PWRiL, Warszawa, ss. 179–222.
- Sasimowski E. (1980). *Zarys szczegółowej hodowli zwierząt*. PWN, Warszawa, 210 ss.
- Szadyn E. (2006). Długowieczne małopolaki. *Koń Polski*, 7: 52–53.
- www.bazakoni.pl
www.pzhkm.pl
www.sk-kalnikow.pl

CHARACTERISTICS OF HORSES OF THE PRZEDŚWIT-FURIOSO TYPE IN THE MAŁOPOLSKIE PROVINCE

Summary

The aim of this study was to characterise the population of Małopolski horses of the Przedświt-Furioso type kept in the Małopolskie province. Data were taken from breeding documentation of the District Horse Breeders Association in Kraków and from surveys conducted among breeders and owners from the area of the Małopolskie province. The paper defines the current number of horses of the studied type, the presence of most famous stallions in the pedigrees, the average biometric measurements, the frequency of various coat colours, type of usage, health status and prospects of Przedświt-Furioso horse breeding.

A total of 147 horses in the Przedświt-Furioso type were found in the Małopolskie province. Most of them (67%) were breeding horses. It was also noted that the stallions Przedświt XIII-4, Jam, Furioso XXXIX-16 and Dresk had the largest share in the pedigrees of these horses. It was shown that the stallions of the studied type were characterised by higher height at withers and lower chest girth and cannon circumference, while the height at withers and chest girth of mares of the Przedświt-Furioso type were similar and cannon circumference higher compared to stallions and mares registered in Małopolski Horse Stud Book volume VI. It was also noted that bay colour was the most frequent among the studied horses. Analysis of health showed that 95% of the horses were not susceptible to various diseases. In contrast, working horses had greater vulnerability to injury, which undoubtedly was related to their intensive use. Most breeders were not sure whether to continue their breeding, which was connected with the poor market for such horses, but unanimously they believe that the horses of the Przedświt-Furioso type should be included in the Genetic Resources Conservation Programme as a local breed of horses. According to breeders and owners, prospects for developing the breeding of these horses are now very poor.